

FOTO: KASPER DUDZIK

Ridderligt rustad

De stora stenfynden under asfalten har fått en nyckelroll när Riddarholmens historia och framtid nu ska knytas samman.

TEXT **PETER WILLEBRAND**

Statens Fastighetsverks pågående upprustning av Riddarholmen är en balansgång mellan kulturhistoriska värden och det moderna samhällets krav på den offentliga platsens funktion, tillgänglighet och attraktivitet.

Projektet är uppdelat i tolv delprojekt. AJ Landskap har sedan starten 2016 haft gestaltungsuppdraget, som utförs i ett nära samarbete med bland annat Riksantikvarieämbetet, just för att stå stadigt i både historien och framtiden.

Södra Riddarholmshamnen är det först färdigställda delprojektet. Det nominerades 2018 till Landezine International Landscape Awards – Public Choice Award.

Som plats är Riddarholmen en tidsmarkör och klassik silhuett som, tillsammans med Gamla stan, utgör Sveriges och Stockholms historiska kärna. Ön gick under namnet Kidskär när Stockholms första invånare lät sina getter beta där. Under 1200-talet bytte den namn till Gråmunkeholmen sedan Fransiscanerorden anlagt ett kloster och byggt en kyrka på ön. Klosterverksamheten försvann med reformationen på 1500-talet, och Gustav Vasa lät i stället bygga en befästningsmur mot Mälaren.

Under 1600-talet donerade drottning Kristina tomtmark på ön till adelsmän, som lät bygga ståtliga palats som både ändrade öns karaktär och gav den namnet Riddarholmen. Nicodemus Tessin d.ä. ritade bland annat Wrangelska palatset.

Sedan 1700-talet har myndigheter och verk tagit över, och i dag håller bland annat Svea hovrätt och kammarätten till på ön. Norstedts klassiska förlagshus har också blivit en del av Riddarholmens moderna silhuett.

I dag finns heller inga bofasta på ön. Den sista Riddarholmsbon lämnade 2010. Maskinchef Per Godberg hade sin tjänstebostad på ön och var 93 år när han flyttade.

Närheten till vatten och den vackra utsikten i alla riktningar är slående för Riddarholmen. Lindarna som planteras på 60-talet har växt sig stora, och den som tar sig tid att vandra runt upptäcker snart att man hamnat på en av stadens bästa förstaparkettplatser, nästan lite

bortglömd i skuggan av myndigheterna.

En stor del av utformandet av södra Riddarholmshamnen har bestått i att skapa mer generösa promenadstråk med möjlighet att stanna upp längs kajerna. Ett exempel är de specialritade bänkarna, tillverkade av ek från Visingsö.

Samtidigt ska äldre tiders markmaterial och den öppna hamnkaraktären bevaras. Ytor med olika funktioner följer kajens historiska hamnstråk och ger flexibla användningsområden som kan anpassas efter olika arrangemang och parkeringsytor. Kajerna har breddats och ska även kunna användas för att förtöja större båtar.

FOTO: AJ LANDSKAP

▲ Specialritade bänkar som har tillverkats av ek från Visingsö.

Markbeläggningen har stor betydelse för den historiska kopplingen. I projektet har AJ Landskap lagt stor vikt vid att skapa variationer och subtila skiftningar i stenstorlek och läggningmönster.

I äldre tider var områdena närmast husen öppna och belagda med kullersten och storgatsten. Den nya kullerstenen ligger i rader enligt samma tradition, och skiftar i storlek på ett sätt som skapar en lågmäld men iögonenfallande yta.

De flesta gångytor är belagda med både storgatsten och smågatsten, men det finns även ett stråk av flammade hållar som varierar i bredd och längd.

De olika ytorna för körbana, parkering, gångytor och kaj är också belagda med både storgatsten och smågatsten. Alla kanter mellan kör- och gångytor markeras med en bred låg kantsten, så kallad borgmästarsten. Ytorna skiljs åt genom ett varierat läggningmönster och nyanserna i stenmaterialet. Sten med olika mått skapar variationer i ytorna.

En stor del är begagnad sten som har hittats under marklagren, som den kvadratiska ”häststenen”, sten som i backar lades mera glest och kantställdes för att ge hästarnas hovar bättre fäste. De markerar nu olika korsningspunkter.

– Under den gamla beläggningen hittades mycket mer sten än förväntat som gick att återanvända. Den har blivit en viktig del i arbetet med att båda förnya och hålla kvar platsen i historien, den balansgången är den stora utmaningen med det här projektet, säger Anders Jönsson, vid AJ Landskap.

När vi träffas är han just i färd med att följa en så kallad normerande förbesiktning av stenarbetena i stråket längs Riddarholmens östra sida – det andra delprojektet. Förbesiktningen görs för att kontrollera

”Under den gamla beläggningen hittades mycket mer sten än förväntat som gick att återanvända. Den har blivit en viktig del i arbetet med att båda förnya och hålla kvar platsen i historien.”

att allt har utförts enligt handlingarna, om något ska rättas till, och om det påverkar hur arbetet ska utföras fortsättningsvis. Allt för att i ett tidigt stadium undvika eventuella felaktigheter som i slutänden riskerar att bli både kostsamt att rätta till och försena projektet.

Sveriges Stenindustriförbunds besiktningssman Christer Kjellén är på plats, tillsammans med beställaren Statens fastighetsverk och entreprenören Marbit.

– Det är begagnad sten från Statens fastighetsverks eget lager som har använts, säger Anders Jönsson.

Spår av tidigare användning – färg – märks på några av stenarna.

– Det är rester av trafikmarkeringar

från till exempel parkeringar som vi ska ta bort, säger Marbits vd Hans Ahlquist, som också är på plats.

Christer Kjellén gör en översyn av de lagda stenpartierna som ger ett väldigt autentiskt intryck. Han pekar ut ett fåtal exempel där fogbredden varierar mer än vad som rekommenderas, både större och mindre.

Man diskuterar även vilka fraktioner som har använts i sättlagret och vilken tjocklek det ska ha. Handlingarna utgår från de senaste rekommendationerna som föreskriver fraktionen 2/4– 2/6 millimeter och 50 millimeter i tjocklek.

Det visar sig att entreprenören har tänjt lite på rekommendationerna och bland annat använt fraktioner med inslag av stenmjöl som blir tätare, men samtidigt ger mindre genomsläpp av dagvatten. Hans Ahlquist hänvisar till liknande lösningar som standard och garanterar att dräneringen på platsen inte påverkas. Det är också material som tidigare har rekommenderats. Samtidigt påpekar Christer Kjellén att en entreprenör som gör avvikelser från handlingarna också bär det fulla ansvaret. Parterna enas också om att fortsättningsvis endast använda material som anges i handlingarna.

Men allt handlar inte om gatsten som går att återanvända, även ny gatsten ska tillverkas för att passa in i miljön.

– Då är det viktigt att den klipps i stället för att sågas, eftersom sågade underytor lätt blir för släta och stenen börjar röra sig, säger Christer Kjellén.

Projektledaren Kristina Lindberg från SFV understryker vikten av förbesiktningar.

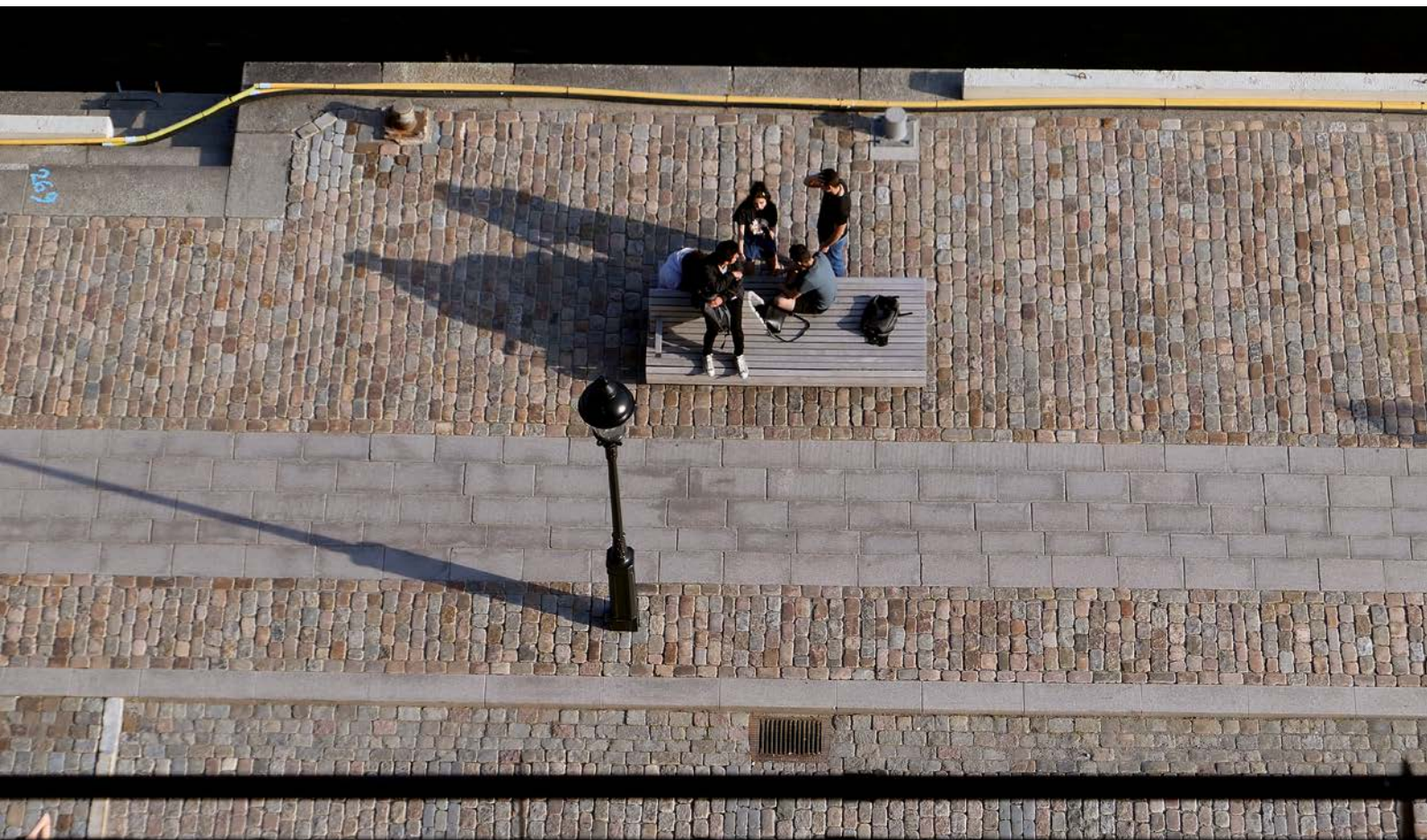
– Det är något som borde användas oftare, och som skulle göra stor nytta i många branscher, säger hon. ■

Besiktningssman Christer Kjellén och arkitekt Anders Jönsson i samtal med projektledarna från Statens fastighetsverk inför besiktningen.

FOTO: PETER WILLEBRAND

För AJ Landskap väntar nu fler etapper.
 "I nästa steg startar projektering av
 öns norra sida med kajer och vistelseytor
 längs vattnet", säger Anders Jönsson.

FOTO: AJ LANDSKAP

Projekt: Södra Riddarholmshamnen,
 Stockholm.
Beställare: Statens Fastighetsverk (SFV).
Projektledning SFV: Lotta Lehmann,
 Bo Monell och Stefan Nilsson.
**Landskapsarkitekt och general-
 konsult:** AJ Landskap genom Anders
 Jönsson, Kerstin Lagnefeldt, Maria
 Norén och Jan Adolph.

Riddarholmens ►
 södra sida.

FOTO: AJ LANDSKAP